رابطه هوش اخلاقی با نوع‌دوستی

نرگس خالقی[1*]، دکتر مهین چناری[2]

1.**گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه قم**

2.**گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات، دانشگاه قم**

(تاریخ دریافت 93/6/1، تاریخ پذیرش 93/9/18)

چکیده

زمینه: توجه به ارزش‌های اخلاقی، از جمله وظایف مهمی است که انتظار می‌رود دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در کنار کسب علم به آن توجه ویژه داشته باشند. پژوهش حاضر بر آن است تا ضمن بررسی وضعیت هوش اخلاقی دانشجویان، رابطه بین هوش اخلاقی و نوع‌دوستی آنها را مشخص نماید.

روش: پژوهش، کاربردی و شیوه گردآوری و تحلیل اطلاعات آن، توصیفی و از نوع همبستگی است. جامعه پژوهش دانشجویان دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه قم می‌باشند. حجم نمونه بر اساس جدول مورگان تعداد 196 نفر محاسبه شد. روش نمونه‌گیری، در دسترس و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه استاندارد هوش اخلاقی و پرسشنامه نوعدوستی می‌باشد. داده‌ها از طریق فنون آماری؛ تحلیل واریانس، آزمون t، آزمون کراسکال والیس، U من ویتنی، و ضریب همبستگی پیرسون و با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: دانشجویان در ابعاد دلسوزی، وفای به عهد، اهمیت دادن به دیگران و توانایی در بخشش اشتباهات دیگران وضعیت خیلی خوب داشته‌اند. بین بیشتر مؤلفه‌های هوش اخلاقی با نوعدوستی دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد. بین هوش اخلاقی دانشجویان در رده‌های مختلف سنی، رتبه کنکور و میزان تحصیلات والدین آنها تفاوت معنادار وجود ندارد. بین نوع دوستی دانشجویان در رده‌های مختلف سنی، و تحصیلات والدین آنها، تفاوت معنادار وجود ندارد، اما با رتبه کنکور، تفاوت معنادار بوده است.

نتیجه‌گیری: با توجه به این که هوش اخلاقی اکتسابی است و با نوع‌دوستی مرتبط است، آموزش‌هایی که منجر به رشد هوش اخلاقی دانشجویان می‌شود، می‌تواند موجب افزایش نوع‌دوستی و در نهایت بالارفتن سطح علمی دانشگاه شود.

کلیدواژگان: *هوش اخلاقی، رفتار اجتماعی، نوع دوستی*

سرآغاز

جامعه ایرانی کنونی، جامعه‌ای است جوان و چنین جامعه‌ای هر روز شاهد گسترش مراکز آموزش عالی و در پی آن پذیرش جوانان به‌عنوان دانشجو در مقاطع تحصیلی مختلف است. در کنار دانش‌ورزی و کسب علم، توجه به ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی، شکوفایی و رشد توانایی‌ها و قابلیت‌های فردی و اجتماعی و کمک به رشد عاطفی، شخصیتی و رفتاری دانشجویان، ازجمله وظایف مهمی است که انتظار می‌رود دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی بدان توجه ویژه داشته باشند. در این راستا، صاحب‌نظران حوزه تعلیم و تربیت، افزون بر توجه به هوش‌شناختی و هوش هیجانی، به «هوش اخلاقی[1]» نیز توجه نشان داده‌اند. هوش اخلاقی، نقطه عطفی برای تمام هوش‌ها در نظر گرفته شده و در واقع «هوش حیاتی» برای همه

* نویسنده مسؤول: نشانی الکترونیکی: nkhaleghi87 @ gmail.com

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

انسانهاست. هوش اخلاقی به این حقیقت اشاره دارد که انسان به‌صورت ذاتی اخلاقی یا غیراخلاقی متولد نمی‌شود بلکه یاد میگیرد که چگونه خوب باشد. یادگیری برای خوب بودن، شامل ارتباطات، بازخورد، جامعه‌پذیری و آموزش است که هرگز پایان‌پذیر نیست (1).

هوش اخلاقی هفت اصل ضروری را شامل می‌شود: همدلی[2]، وجدان[3]، خود کنترلی[4]، احترام[5]مهربانی[6]، تساهل و تسامح[7]، انصاف[8](2). از دیدگاه برخی دیگر از صاحبنظران سازه هوش اخلاقی دربرگیرنده چهار بعد اصلی شامل درستکاری[9]، مسؤولیت‌پذیری[10]، بخشش[11] و دلسوزی[12]و دارای ده زیر مجموعه شایستگی شامل انسجام، صداقت، شجاعت، رازداری، انجام تعهدات فردی، خودکنترلی و خود محورسازی، کمک به دیگران، مراقبت از دیگران، درک احساسات دیگران، و درک نیازهای روحی خود می‌باشد(3). اصول اخلاقی مدنظر صاحب‌نظران در هوش اخلاقی، با آموزه‌های دین مبین اسلام منافاتی ندارد بلکه در قرآن کریم و سخنان ائمه به این اصول (از جمله درستکاری، مسؤولیت‌پذیری و بخشش) سفارش و تأکید هم شده است(1). هوش اخلاقی همانند هوش هیجانی[13] اکتسابی است. برای داشتن جامعه‌ای سالم به انسان‌هایی با هوش اخلاقی بالا نیاز است و افرادی که فقط تحصیل کرده باشند و اخلاق‌مدار نباشند جامعه را بر باد می‌دهند(4).

همچنین، رفتار اجتماعی[14] به هر نوع رفتاری که متضمن کنش متقابل دو یا چند نفر باشد، اشاره دارد. رفتارهای اجتماعی را می‌توان به دو دسته رفتارهای مطلوب و نامطلوب تقسیم نمود. اعمال اجتماعی مطلوب اعمال داوطلبانه است که قصدشان کمک یا سودرسانی به دیگر افراد یا گروه هاست و انجامشان منشاء درونی دارد(5، 6). این تعریف به عواقب اعمال فرد اشاره دارد تا به انگیزه‌های ورای این اعمال. رفتارهای اجتماعی مطلوب طیف وسیعی از فعالیت‌ها مانند مشارکت در انجام امور نجات دیگران و نیز کمک به دیگران را در بر می‌گیرد. متغیرهای زیادی وجود دارد که می‌توانند نقش مهمی در پیش‌بینی رفتار اجتماعی مطلوب داشته باشند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند ارتباط بین متغیرهای اجتماعی - جمعیت شناختی نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. اگرچه رفتار گذشته و متغیرهای اجتماعی- جمعیت شناختی می‌توانند مهمترین پیش‌بینی کننده‌های رفتار اجتماعی مطلوب باشند برخی از مفاهیم روانشناختی مانند همدلی و نوع دوستی[15]، نیز نشان داده‌اند که می‌توانند پیش‌بینی کننده رفتار اجتماعی مطلوب باشند (7، 8).

رفتارهای نوع دوستانه زیر مجموعه‌ای از رفتارهای اجتماعی مطلوب هستند. نوع دوستی به‌معنای انگیزه‌ای ذاتی است که رفتارهای داوطلبانه را به خاطر نفع دیگری بر می‌انگیزاند، اعمالی که به خاطر دغدغه دیگران یا به وسیله ارزش‌ها، اصول و اهداف درونی شده برانگیخته شده‌اند و نه به واسطه انتظار پاداش‌های اجتماعی یا مادی یا اجتناب از تنبیه(5). محرک رفتار نوع دوستانه که کمکی داوطلبانه بر اثر نیاز یا رفاه دیگری است، پاسخ همدلانه و نیز هنجارها و اصول درونی شدهٔ همساز با کمک به دیگران است(9). می‌توان گفت دو عامل اصلی برای رفتارهای اجتماعی نوع دوستانه همدلی و اصول و هنجارهای درونی شده هستند. همدلی واکنشی درونی است که از وضعیت عاطفی دیگری نشات می‌گیرد و متناسب با آن وضعیت است (9). این ابزار سنجش ارتباط مثبتی با استدلال اخلاقی، مهرورزی، مسئولیت اجتماعی، همدلی و ارزشهای اخلاقی مثبت دارد (10).

همچنین در فرهنگ ایرانی اسلامی ما کسی که دغدغه دیگران را نداشته باشد مسلمان نیست. هر کس صبح کند و به امور مسلمانان همّت نورزد، از آنان نیست و هر کس فریاد کمک خواهی کسی را بشنود و به کمکش نشتابد، مسلمان نیست (11). بدین‌ترتیب کسی که دغدغه اصلاح امور دیگران را داشته باشد کسی است که از خود رفتار اجتماعی مطلوب ارائه می‌دهد. از آنجا که رفتار اجتماعی مطلوب با هنجارها و ارزش‌های موجود در جامعه سروکار دارد و هوش اخلاقی نیز با ارزش‌ها سروکار دارد به نظر می‌رسد می‌توان انتظار داشت کسانی که هوش اخلاقی بالایی دارند، دارای رفتارهای اجتماعی مطلوب از جمله نوعدوستی نیز هستند.

در سال‌های اخیر پژوهش‌های متعددی در حوزه هوش اخلاقی انجام شده است که به اختصار به برخی از مرتبط‌ترین آنها با پژوهش حاضر اشاره شده است:

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

بررسی وضعیت هوش اخلاقی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران نشان داد شایستگی‌های اخلاقی ثبات عملکرد، راستگویی، استقامت و پافشاری برای حق، پایبندی به عهد، مسوولیت پذیری برای انتخاب‌های شخصی، اقرار به اشتباهات و شکست‌ها، قبول مسوولیت برای خدمت به دیگران، اهمیت دادن خودجوش به دیگران، توانایی در بخشش اشتباهات خود و دیگران در میان دانشجویان در حد بالای متوسط است(13).

بررسی وضعیت هوش اخلاقی دانشجویان پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی شهر تهران نشان داد شاخصه‌های هوش اخلاقی ثبات عملکرد، راستگویی و بیان حقیقت، استقامت برای حق و حقیقت، پایبندی به عهد، مسوولیت پذیری برای انتخاب های شخصی، اعتراف به اشتباهات و قصورها، قبول مسؤولیت برای خدمت به انسان‌ها و توانایی در بخشش اشتباهات خود و دیگران در میان دانشجویان در حد مطلوب نبوده است(14) .

در پژوهشی که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج انجام شد، مشخص شد رابطه هوش اخلاقی و شادکامی دانشجویان در رشته‌های مختلف مثبت و معنادار است و افزایش هوش اخلاقی با افزایش شادکامی همراه است(15).

بررسی تأثیر هوش اخلاقی برخود کنترلی رفتار دانش‌آموزان دختر مقطع پنجم ابتدایی شهرستان تفت نشان داد که گروه آزمایشی که مورد مطالعه آموزش هوش اخلاقی قرار گرفته‌اند، در مقایسه با گروه گواه، از میزان خودکنترلی بیشتری برخوردارند و توصیه می‌شود معلمان با آموزش صفات هوش اخلاقی زمینه ارتقاء خودکنترلی درونی کودکان را افزایش دهند(16).

بررسی رابطه هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان شهر تبریز نشان داد که بین هوش اخلاقی (مؤلفه های درستکاری، بخشش و دلسوزی) و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد اما بین مسؤولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی رابطه‌ای دیده نشد (17).

با توجه به این که دانشگاه مهم‌ترین نقش را در دوران زندگی هر دانشجو ایفا می‌کند، و بر زندگی آینده دانشجو و این که چه رفتارهایی را از خود بروز خواهد داد، بسیار تاثیر گذار است، براین اساس، با برنامه‌ریزی‌های مشخص و هدفمند می‌تواند در اعتلای وضعیت اخلاقی دانشجویان تاثیرگذار باشد (12). از این رو، پژوهش حاضر بر آن است تا ضمن بررسی وضعیت هوش اخلاقی دانشجویان، رابطه هوش اخلاقی با نوع دوستی آنان را مشخص نماید. در این راستا پرسش‌های پژوهش حاضر عبارتند از:

هوش اخلاقی دانشجویان در چه وضعیتی (سطحی) است؟

بین هوش اخلاقی و نوع دوستی دانشجویان چه رابطه‌ای وجود دارد؟

آیا هوش اخلاقی دانشجویان بر اساس مشخصات دموگرافیک متفاوت است؟

آیا نوع‌دوستی دانشجویان بر اساس مشخصات دموگرافیک متفاوت است؟

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ شیوه گردآوری و تحلیل اطلاعات، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری تمامی دانشجویان مقطع کارشناسی دانشکده ادبیات دانشگاه قم می‌باشند. حجم نمونه بر اساس جدول مورگان تعداد 196 نفر و روش نمونه‌گیری، در دسترس می‌باشد. ابزارگردآوری داده‌ها پرسشنامه استاندارد سنجش هوش اخلاقی و پرسشنامه نوعدوستی است. پایایی پرسشنامه نوع‌دوستی بررسی و ضریب آلفای کرونباخ آن 89/. گزارش شده است(21). پایایی پرسشنامه هوش اخلاقی نیز توسط پژوهشگران بررسی و ضریب آلفای کرونباخ آن 897/. و 894/. گزارش شده است (20- 13،18).

بر این اساس، پرسشنامه پژوهش حاضر در سه بخش طراحی شد. بخش اول شامل مشخصات دموگرافیک، بخش دوم شامل 40 سوال مربوط به هوش اخلاقی و بخش آخر شامل 20 سوال مربوط به نوع دوستی است.40 سوال مربوط به هوش اخلاقی به بررسی وضعیت هوش اخلاقی در 10 بعدشامل درستکاری[9]، مسوولیت پذیری[10]، بخشش[11] و دلسوزی[12] و دارای ده زیر مجموعه شایستگی شامل انسجام، صداقت، شجاعت، رازداری، انجام تعهدات فردی، خودکنترلی و خود محورسازی، کمک به دیگران، مراقبت از دیگران، درک احساسات دیگران، و درک نیازهای روحی خود می‌پردازد. هر بعد شامل 4 سوال است.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

همچنین این 10 بعد، به 4 بعد کلی نیز شامل درستکاری، مسوولیت‌پذیری، دلسوزی و بخشش تقسیم میشوند. پاسخ دهندگان، به هر پرسش بر روی طیف 5 گزینه‌ای هرگز، به ندرت، گاهی اوقات، بیشتر مواقع و همیشه پاسخ می‌دهند که به ترتیب به این گزینه‌ها امتیاز 1 تا 5 تعلق می‌گیرد. بر این اساس هر پاسخ دهنده، در هریک از ابعاد هوش اخلاقی که دارای 4 سوال است امتیازی بین 20 – 4 و در مجموع در کل 40 سوال امتیازی بین 200 – 40 کسب می‌کند. پس از محاسبه امتیازها، آن ها به امتیازی بین 100 – 20 تبدیل می‌شوند. همچنین امتیاز هر بعد کلی هوش اخلاقی، از میانگین امتیازهای ابعاد زیر مجموعه آن به دست می آید. در نهایت میانگین امتیاز 100 – 90 معادل عالی، 89 - 80 معادل خیلی خوب، 79 – 70 معادل خوب و 69 وکمتر از آن ضعیف ارزیابی می شود.

پرسشنامه مقیاس رفتار اجتماعی مطلوب جهانی (مقیاس خود ارزش دهی نوع دوستی) دارای 20 گویه خود گزارش‌دهی است. این مقیاس دارای طیف لیکرت 5 درجه ای (هرگز = 1 و بیشتر = 5) است.

پرسشنامه‌ها به تعداد بیش از حجم نمونه (250 عدد) بین دانشجویان مقطع کارشناسی دانشکده ادبیات در مدت دو ماه (فروردین و اردیبهشت 1393) توزیع و جمع‌آوری شد. پرسشنامه‌های پژوهش با رضایت شخصی دانشجویان تکمیل شده و به منظور حفظ محرمانگی اطلاعات، داده‌های جمع‌آوری شده به صورت جمعی مورد تحلیل قرار گرفته است. همچنین، پرسشنامه‌هایی که به سوال‌های زیادی پاسخ نداده بودند کنار گذاشته شد و در نهایت 200 پرسشنامه به دست آمد.

در نهایت، داده‌ها، با استفاده از آمارهای توصیفی و استنباطی از جمله آزمون‌های پارامتریک t- تست و تحلیل واریانس و آزمون‌های ناپارامتریک یومن ویتنی، کراسکال والیس و ضریب همبستگی اسپیرمن و با استفاده از نرم افزار SPSS، تحلیل شدند.

یافته‌ها

در پاسخ به اولین پرسش پژوهش، سطح هوش اخلاقی دانشجویان در چهار بعد هوش اخلاقی بررسی شد. همان‌گونه

جدول 1. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان

متغیر	تعداد	درصد
سال ورود به دانشگاه		
88	1	0/5
89	16	8
90	50	25
91	75	37/5
92	43	21/5
بی پاسخ	15	7/5
سن (سال)		
18 – 22	131	65/5
23 – 27	27	13/5
28 – 32	2	1
بی پاسخ	40	20
وضعیت تاهل		
مجرد	129	64/5
متاهل	55	27/5
بی پاسخ	16	8
محل سکونت		
بومی	106	53
غیربومی	62	31
بی پاسخ	32	16
رتبه کنکور		
[1000– 1)	23	11/5
[5000-1000)	71	35/5
[10000-5000)	18	9
[30000 -10000)	13	6/5
بی پاسخ	75	37/5
میزان تحصیلات پدر		
دیپلم و پایینتر	129	64/5
فوق دیپلم	7	3/5
کارشناسی	23	11/5
کارشناسی ارشد	9	4/5
دکتری و بالاتر	8	4
بی پاسخ	24	12
میزان تحصیلات مادر		
دیپلم و پایینتر	160	80
فوق دیپلم	7	3/5
کارشناسی	6	3
کارشناسی ارشد	2	1
دکتری و بالاتر	1	0/5
بی پاسخ	24	12

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

جدول2. سطح هوش اخلاقی دانشجویان در ابعاد اصلی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	وضعیت
درستکاری	200	77/56	9/56	خوب
مسوولیت‌پذیری	200	73/02	9/57	خوب
دلسوزی	200	81/57	12/28	خیلی خوب
بخشش	200	77/48	9/20	خوب
هوش اخلاقی	200	76/58	8/26	خوب

جدول3. وضعیت زیرمجموعه‌های هوش اخلاقی دانشجویان

متغیر	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	وضعیت
رفتار مستمر درجهت اصول،ارزشها و باورها	200	25	100	76/27	13/18	خوب
راستگویی	200	40	100	79/40	11/70	خوب
ایستادگی برای حق	200	35	100	73/88	13/12	خوب
وفای به عهد	200	45	100	80/70	11/02	خیلی خوب
مسؤولیت‌پذیری برای تصمیمات شخصی	200	35	100	75/27	11/04	خوب
اقرار به اشتباهات و شکست‌ها	200	35	100	71/93	11/59	خوب
قبول مسؤولیت برای خدمت به دیگران	200	40	100	71/84	13/03	خوب
اهمیت دادن به دیگران	200	45	100	81/57	12/28	خیلی خوب
توانایی در بخشش اشتباهات خود	200	40	100	73/11	11/42	خوب
توانایی در بخشش اشتباهات دیگران	200	40	100	81/85	10/16	خیلی خوب

جدول 4. رابطه بین هوش اخلاقی و نوع‌دوستی دانشجویان

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
درستکاری	200	0/058	0/416
مسؤولیت‌پذیری	200	0/149	0/036
دلسوزی	200	0/145	0/041
بخشش	200	0/146	0/039
هوش اخلاقی	200	0/129	0/069

جدول 5. آزمون کولموگروف اسمیرنوف

متغیر	تعداد نمونه	مقدار آزمون	سطح معنی داری
هوش اخلاقی	200	0/052	0/20

جدول 6. آزمون تحلیل واریانس یکطرفه

متغیر	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	سطح معنی داری	مقدار آزمون
سن	20/17	2	10/09	0/855	0/157
رتبه کنکور	63/71	3	21/24	0/795	0/342
تحصیلات پدر	368/39	4	92/10	0/265	0/318
تحصیلات مادر	547/35	4	136/84	0/99	1/987

که اشاره شد، هوش اخلاقی شامل 4 بعد اصلی و ده زیر مجموعه است.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

جدول7. آزمون t نمونه‌های مستقل

متغیر	مقدار آزمون	درجه آزادی	سطح معنی داری	تفاضل میانگین	تفاضل خطای معیار
وضعیت تاهل	-0/503	182	0/616	-0/67	1/34
محل سکونت	1/462	166	0/146	1/88	1/28

جدول 8. آزمون کولموگروف اسمیرنوف

متغیر	تعداد نمونه	مقدار آزمون	سطح معنی داری
نوع‌دوستی	200	0/083	0/002

یافته‌ها در جدول شماره 2 نشان می‌دهد که دانشجویان، در مؤلفه دلسوزی وضعیت خیلی خوب و در مؤلفه‌های درستکاری، مسوولیت‌پذیری، و بخشش وضعیت خوبی داشته‌اند. در کل دانشجویان از هوش اخلاقی خوبی برخوردار بوده‌اند.

همچنین، جدول شماره 3 بیانگر وضعیت زیرمجموعه‌های هوش اخلاقی دانشجویان است. دانشجویان در گزینه‌های وفای به عهد، اهمیت دادن به دیگران، و توانایی در بخشش اشتباهات دیگران، وضعیت خیلی خوب و در دیگر مؤلفه‌های هوش اخلاقی وضعیت خوب داشته‌اند.

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش در ارتباط با رابطه بین هوش اخلاقی و نوعدوستی دانشجویان، با توجه به جدول شماره4، مشاهده می‌شود که مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن دو متغیر هوش اخلاقی و نوع‌دوستی برابر 0/129 است. این مقدار از ضریب همبستگی نشان‌دهنده رابطه خطی بین دو متغیر و علامت مثبت آن حاکی از مستقیم بودن رابطه آنها است. همچنین مشاهده سطح معنی‌داری این آزمون نشان می‌دهد که این مقدار از $\alpha = 0/05$ بزرگتر است. بنابراین بین میزان هوش اخلاقی و نوعدوستی رابطه معنادار وجود ندارد. درستکاری و نیز دارای رابطه معنی‌دار نیستند.(0/05<0/416) اما مسؤولیت پذیری، دلسوزی، و بخشش با نوع دوستی دارای رابطه مستقیم و معنا دار هستند.

در پاسخ به پرسش سوم پژوهش، ابتدا برای سنجش استفاده از آزمون پارامتریک و یا ناپارامتریک با استفاده از آزمون کولموگروف اسمیرنوف به بررسی نرمال بودن توزیع پرداخته شد. با توجه به سطح معناداری و مقایسه آن با 0/05(0/05<0/2) در جدول شماره 5، فرض نرمال بودن توزیع پذیرفته می‌شود و بنابراین از آزمون های پارامتریک t-تست و تحلیل واریانس استفاده شده است.

نتایج آزمون تحلیل واریانس در مقایسه وضعیت هوش اخلاقی بر اساس متغیرهای دموگرافیک در جدول شماره 6 نشان می‌دهد که بین هوش اخلاقی دانشجویان در رده‌های مختلف سنی (18 تا 22 سال و 23 تا 27 سال و 28 تا 32 سال)، بین هوش اخلاقی دانشجویان با رتبه کنکور متفاوت، و بین هوش اخلاقی دانشجویان با میزان تحصیلات والدین آنها تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول شماره 7 گویای آن است که بین هوش اخلاقی دانشجویان بومی و غیر بومی قم، و بین هوش اخلاقی دانشجویان مجرد و متاهل، رابطه معنادار وجود ندارد.

در پاسخ به سوال چهارم پژوهش، ابتدا فرض نرمال بودن توزیع متغیر وابسته با آزمون کولموگروف اسمیرنوف بررسی شد. با توجه به سطح معناداری و مقایسه آن با 0/05(0/05>0/002) در جدول شماره 8، فرض نرمال بودن توزیع رد می‌شود. بنابراین از آزمون های ناپارامتریک یومن ویتنی و کراسکال والیس و ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

جدول 9. آزمون کراسکال والیس

متغیر	سطح معنی‌داری
سن	0/399
رتبه کنکور	0/033
تحصیلات پدر	0/207
تحصیلات مادر	0/210

همان‌طور که در جدول شماره 9 مشاهده می‌شود، نتایج آزمون کراسکال والیس در مقایسه میانگین نوعدوستی براساس متغیرهای دموگرافیک نشان داد که:

- بین نوع دوستی دانشجویان در رده های مختلف سنی (18 تا 22 سال و 23 تا 27 سال و 28 تا 32 سال)، و تحصیلات والدین آن‌ها، تفاوت معنادار وجود ندارد.

- بین نوع دوستی دانشجویان با رتبه کنکور، تفاوت معنادار وجود دارد. نوعدوستی دانشجویان دارای رتبه‌های 1 تا1000، 1000 تا 5000، 5000 تا 10000 و 10000 تا 30000 دارای تفاوت معنادار است. کمترین مقدار میانگین نوع‌دوستی، مربوط به دانشجویان دارای رتبه های 1000 و کمتر از آن است و با بیشتر شدن رتبه کنکور دانشجویان مقدار میانگین نوع‌دوستی آنان نیز افزایش یافته است.

جدول 10. آزمون یومن ویتنی

متغیر	سطح معنی داری
وضعیت تأهل	0/842
محل سکونت	0/795

یافته‌های جدول شماره 10 گویای آن است که بین نوع‌دوستی دانشجویان بومی و غیربومی قم، و بین نوع‌دوستی دانشجویان مجرد و متأهل، رابطه معنادار وجود ندارد.

بحث

نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر حاکی از آن است که دانشجویان مقطع کارشناسی دانشکده ادبیات دانشگاه قم از هوش اخلاقی خوبی برخوردارند و در دلسوزی، وفای به عهد، اهمیت دادن به دیگران، و توانایی در بخشش اشتباهات دیگران، به ارزش‌های خود آگاهی و پایبندی لازم را دارند. نتایج پژوهشی دیگر نیز نشان داد که هوش اخلاقی و مؤلفه‌های مربوط به آن در دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران از حد متوسط بالاتر است.

براساس یافته‌های پژوهش، دانشجویان در مورد دلسوزی و مهربانی با دیگران در وضعیت مطلوبی قرار دارند. یافته‌های دیگر محققان نیز نتایج پژوهش حاضر را تأیید می‌کند(19، 22). در زمینه وفای به عهد مطالعات برخی پژوهشگران نیز نتایج پژوهش حاضر را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد دانشجویان افرادی وفادار به عهد و پیمان خود هستند(13، 14).

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که دانشجویان در حد قابل توجهی به اهمیت دادن به دیگران پایبند هستند، چنانکه پژوهشگران در مورد دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران به نتایج مشابه دست یافتند (13). درحالی‌که نتایج پژوهشی دیگر در مورد دانشجویان پزشکی بیشتر بر تمایل به فردگرایی آنها صحه گذاشت (14).

دانشجویان مورد مطالعه پژوهش حاضر معتقد به گذشت و بخشیدن اشتباهات دیگران برای داشتن یک رابطه صمیمانه هستند. تحقیقات پیشین نتایج پژوهش حاضر را تأیید می‌کنند (13، 14، 19). نتایج یک پژوهش دیگر نشان داد که بخشش، درستکاری و دلسوزی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های شهر تبریز رابطه معنادار دارد و هوش اخلاقی دانش‌آموزان رشته علوم انسانی پایین‌تر از علوم ریاضی و تجربی بود (17).

در بررسی رابطه بین هوش اخلاقی و نوع دوستی دانشجویان مشخص شد که سه مؤلفه مسؤولیت‌پذیری، دلسوزی و بخشش، با نوعدوستی دانشجویان دارای رابطه مستقیم و معنادار هستند. در قرآن کریم و کلام معصومین نیز بر دو مؤلفه مسوولیت‌پذیری و بخشش تأکید ویژه شده است(1).

همچنین، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بین هوش اخلاقی دانشجویان با سن، رتبه کنکور، و میزان تحصیلات والدین تفاوت معنادار وجود ندارد. بین هوش اخلاقی دانشجویان با محل سکونت (بومی و غیربومی) و وضعیت تأهل نیز رابطه

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

معنادار وجود ندارد. نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر با پژوهش‌های قبلی متفاوت است. مطالعه‌های قبلی که در ایران انجام شده نشان می‌دهد که افزایش سن و تاهل در بالا رفتن هوش اخلاقی تأثیر گذارند(13، 14، 19).

در بخش مربوط به نوع دوستی، یافته‌ها نشان می‌دهد بین نوع دوستی دانشجویان با تجرد و تاهل و بومی و غیربومی قم رابطه معنادار وجود ندارد. بین سن و میزان تحصیلات والدین، با نوع‌دوستی دانشجویان تفاوت معنادار وجود ندارد. اما بین رتبه کنکور و میانگین نوع دوستی تفاوت معنادار است و دانشجویانی که رتبه کنکور پایین‌تری داشته‌اند از میانگین نوع‌دوستی پایین‌تری برخوردار بوده‌اند.

برخی تحقیقات نشان داده‌اند معدل با اهداف و رفتار اجتماعی مطلوب و رفتار مرتبط است (23). در برخی دیگر از تحقیقات ارتباط مثبت بین نمرات تحصیلی و همدلی و رفتار اجتماعی مطلوب در کودکان دیده شده است(24). اما برخی از محققان نیز ارتباط معنی‌داری بین هوش (یا توانایی تحصیلی) و رفتار اجتماعی مطلوب نیافته‌اند(25). برخی نیز ارتباط معکوسی بین این دو متغیر به دست آورده‌اند(26). از این تحقیقات می‌توان نتیجه گرفت به احتمال زیاد مهارت‌های هوشی و تحصیلی با نوع خاصی از رفتارهای اجتماعی مطلوب و در شرایط خاصی ارتباط مثبت داشته باشند.

سن نیز پیش‌بینی کننده رفتار اجتماعی مطلوب است. گرچه طبق یافته‌های نظری و تجربی رفتار اجتماعی مطلوب و همدلی در اوایل دوره کودکی ظهور می‌کند اما نتایج پژوهش‌ها در مورد متغیر سن با هم همخوانی لازم را ندارند. بر اساس نظریه برخی صاحبنظران باید انتظار داشت با افزایش سن، انجام رفتار اجتماعی مطلوب نیز افزایش یابد. تحقیقات نیز نشان داده‌اند در نوجوانان در مقایسه با کودکان رفتارهای اجتماعی مطلوب بیشتر دیده شده است(27). اما تحقیقات طولی نشان داده‌اند که تغییر چندانی در میزان همدلی از سن 15 تا 20 سالگی دیده نشده است (28). به نظر می‌آید از اوایل دوره جوانی تا اواسط آن افزایش رفتار اجتماعی مطلوب بسیار کند باشد. برخی پژوهشگران کمک‌های مالی بیشتری را از افراد مسن‌تر در مقایسه با جوانترها مشاهده نمودند (29، 30). تحقیقات نشان داده‌اند افراد کمتر از 40 سال به طور معناداری کمتر از افراد مسن‌تر کمک مالی می‌کنند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت افراد مسن‌تر رفتار اجتماعی کمک مالی به دیگران را در مقایسه با جوانترها بیشتر از خود نشان می‌دهند (31). از آنجا که گروه مورد پژوهش این تحقیق در سنین بین 18 تا 32 سال بوده‌اند، تعجب‌آور نیست که در رفتار اجتماعیشان تفاوت معنی‌داری وجود نداشته باشد.

یافته‌ها در مورد متغیرهایی مانند سطح درآمد و سواد والدین با اغلب انواع رفتارهای اجتماعی مطلوب متناقض است(32). در مطالعه‌ای در انگلیس عواملی مانند مسکن مناسب، و سطح بالاتر تحصیلات والدین و سطح بالاتر درآمد و میزان کمتر مشکلات مالی همبسته بود با سطح بالاتر رفتار اجتماعی مطلوب فرزند در سطح مدرسه (33). در دو پژوهش، فقر خانواده با وارد شدن مردان در رفتار داوطلبانه و فعالیت‌های اجتماعی ارتباط منفی داشت (24، 34). ارتباط مشابهی برای هر دو جنس به‌دست آمد اما این ارتباطها از اهمیت ناچیزی برخوردار بودند، به گونه‌ای که می‌توان نتیجه گرفت این متغیرها تاثیر چندانی در رفتار اجتماعی مطلوب ندارند (35).

با توجه به این که هوش اخلاقی اکتسابی است و با نوع دوستی هم در ارتباط است، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های مشابهی در دانشگاه‌های دیگر انجام شده، و برنامه‌ریزی‌های مدون در جهت بالا بردن هوش اخلاقی و نوع‌دوستی دانشجویان شکل گیرد تا دانشگاه‌ها بیش از پیش در افزایش کارایی و رشد حرفه‌ای دانشجویان تاثیرگذار باشند. همچنین، پیشنهاد می‌شود هوش اخلاقی با مؤلفه‌های دیگر مانند امید به زندگی، پیشرفت تحصیلی و غیره سنجیده شود تا اهمیت آموزش آن در بهبود زندگی و داشتن جامعه‌ای با افراد سالم‌تر مشخص شود.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که دانشجویان به لحاظ هوش اخلاقی در وضعیت خوب هستند ولی به نظر می‌رسد تا رسیدن به حد مطلوب (عالی) فاصله دارند. همچنین، بین بیشتر مؤلفه‌های هوش اخلاقی با نوعدوستی دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد. با توجه به این که هوش اخلاقی اکتسابی است و با

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

نوع دوستی مرتبط است، آموزش‌هایی که منجر به رشد هوش اخلاقی در دانشجویان می‌گردد، می‌تواند موجب مشاهده افزایش نوع دوستی در میان دانشجویان و افزایش عملکرد آنان به جهت افزایش رفتار نوع دوستی گردد. این امر در نهایت به بالارفتن سطح علمی دانشگاه منجر می‌شود. از این رو، هوش اخلاقی بالای دانشجوی امروز که نیروی انسانی کارآمد فرداست می‌تواند موجب افزایش تعهد و ایجاد اعتماد و مسوولیت‌پذیری بیشتر در کارکنان آینده شود و به بهبود کارآیی فردی و گروهی بیانجامد.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت داری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است و سایر اصول اخلاق علمی همچون رازداری و رضایت آگاهانه ، رعایت شده است.

واژه‌نامه

هوش اخلاقی	1. Moral Intelligence
همدلی	2. Empathy
وجدان	3. Conscience
خود کنترلی	4. Self-control
احترام	5. Respect
مهربانی	6. Kindness
تساهل و تسامح (تحمل)	7. Tolerance
انصاف	8. Fairness
درستکاری	9. Integrity
مسوولیت پذیری	10. Responsibility
بخشش	11. Forgiveness
دلسوزی	12. Compassion
هوش هیجانی	13. Emotional Intelligence
رفتار اجتماعی	14. Social Behavior
نوع دوستی	15. Altruism

منابع

1. Mokhtaripour M, Siadat A. (2009). Comparative study of moral intelligence with Quran and Imams from the perspective of scholars. Studies in Islam and Psychology; 3(4): 97- 118. (In Persian).
2. Borba M. (2001). Building moral intelligence. USA: Jossey-Bass.
3. Lennick D, Kiel F. (2005). Moral intelligence: the key to enhancing business performance and leadership success. USA: Wharton School Publishing.
4. Golzari M. (2014). Society needs people with high moral intelligence. Available at: http://www.bookcitycentral.com/?p=744 . Accessed: 20 Aug 2014.
5. Eisenberg N, Mussen P. (1989). The roots of pro-social behaviour in children. Cambridge, England: Cambridge University Press.
6. Eisenberg N, Miller P. (1987). The relation of empathy to pro-social and related behaviours. Psychological Bulletin; 101: 91-1 19.
7. Davis MH.(1983). Measuring individual differences in empathy: evidence for a multidimensional approach. Journal of Personality and Social Psychology; 44(1): 113-126.
8. Rushton JP. (1981). The altruistic personality. In: Rushton JP, Sorrentino RM. (ed), Altruism and helping behaviour: social, personality, and developmental perspectives. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
9. Eisenberg N, Fabes RA. (1998). Pro-social development. In: Damon W, Eisenberg N. (ed). Handbook of child psychology & social, emotional, and personality development (5th ed.). New York: Wiley & Sons.
10. Macauley J, Berkowitz L. (1970). Altruism & helping behaviour. New York: Academic Press.
11. Koleini Y. (1983). Kafi principles (Osule Kafi). Tehran: Farhange Ahle Beit. (In Persian).
12. Enayati T, Arasteh HR, Nezafati Payani Y. (2012). Relation between awareness about civil rights and social behaviour of students. Ethics in Science and Technology; 7(2): 1-10. (In Persian).
13. Arasteh HR, Jafari Rad A, Azizi Shamami M, Mohammadi Jozani Z. (2010). Surveying students' moral intelligence. Strategy for Culture; (10, 11): 201- 214. (In Persian).
14. Rafati S, Rezheh N, Ahmadivash M, Davati A. (2014).Moral intelligence of students of Tehran medical universities. Journal of Medical Ethics; 8 (28): 71- 91. (In Persian).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]

15. Allahyari E. (2012). Relation between moral intelligence, happiness and field of study among male and female university students. Available at: www.kiau.ac. ir/persian/ pdf/ pdftitles 698/ titles3485. pdf. Accessed: 21 Aug 2014. (In Persian).

16. Jafari Nodushan A, Karamad A, Jafari R, Mirhosseini R. (2013). The effect of moral ethics on self-control behaviour among female students in primary school in Taft in 2012- 2013. Available at: http:// congress. tbzmed.ac.ir / 6child / Abstract / 12539. Accessed: 22 Aug 2014. (In Persian).

17. Hoseinpoor Z, Ranjdoost S. (2013). The relationship between moral intelligence and academic progress of students third year of high school course in Tabriz city. Advances in Environmental Biology; 7(11): 3356-3361.

18. Martin D, Austin B. (2010). Validation of the moral competency inventory measurement instrument: content, construct, convergent and discriminate approaches. Management Research Review; 33 (5): 437-51.

19. Bahrami MA, Asami M, Fatehpanah A, Dehghani Tafti A, Ahmadi Tehrani G. (2012). Moral intelligence level of faculty members and staff of Shahid Sadoughi medical university in Yazd. Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine; 5 (6): 81- 94. (In Persian).

20. Fereidouni M, Dehghani M, Sheikhzadeh M. (2013). Surveying relation between moral intelligence levels of faculty members of Orumieh university with their teaching methods in 2012- 2013. Journal of Nursing and Midwifery; 11 (11): 854- 862. (In Persian).

21. Kajbaaf MB, Sajadian I, Nouri A. (2010). Surveying factor structure, validity and rating scale of favourable social trends among students. Journal of Applied Society; 38(2): 101- 118. (In Persian).

22. Mohammadi S, Nakhaii N, Borhani F, Roshanzadeh M. (2013). Dimensions of moral intelligence in the nursing profession. Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine; 6(5): 57- 65. (In Persian).

23. Lichter DT, Shanahan MJ, Gardner EL. (2002). Helping others? the effects of childhood poverty and family instability on pro-social behaviour. Youth & Society; 34: 89-119.

24. Feshbach ND. (1978). Studies of empathic behaviour in children. In: Maher BA. (ed). Progress in experimental personality research. New York: Academic Press. P. 1-47.

25. Turner PH, Harris MB. (1984). Parental attitudes and preschool children's social competence. Journal of Genetic Psychology; 144: 105-1 13.

26. Strayer J, Roberts W. (1989). Children's empathy and role taking: child and parental factors, and relations to pro-social behaviour. Journal of Applied Developmental Psychology; 10: 227-239.

27. Karniol R, Gabay R, Ochion Y, Harari Y. (1998). Is gender or gender-role orientation a better predictor of empathy in adolescence? Sex Roles; 39: 45-59.

28. Eisenberg N, Cumberland A, Guthrie IK, Murphy BC, Shepard SA. (2005). Age changes in pro-social responding and moral reasoning in adolescence and early adulthood. Journal of Research in Adolescence; 15: 235-260.

29. Banks J, Tanner S. (1997) The state of donation: household gifts to charity. London: KKS Printing.

30. Mathur A. (1996). Older adults' motivations for gift giving to charitable organizations: an exchange theory perspective. Psychology & Marketing; 13(1): 107-123.

31. Weymans V, Verhaert G. (2010). Psychological predictors for pro-social behaviour: a large-scale survey in Flanders. Available at: www.ib.ugent. be/ fulltxt / RUG01/ 001/ 459/ 596/ RUG01001459596_ 2011_0001_AC.pdf. Accessed: 30 Aug 2014.

32. Laible DJ, Carlo G, Raffaelli M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. Journal of Youth and Adolescence; 29: 45-59.

33. Dunn J, Deater-Deckard K, Pickering K, O'Connor TG, Golding J, ALSPAC Study Team. (1998). Children's adjustment and pro-social behaviour in step-, single-parent, and non-stepfamily settings: findings from a community study. Journal of Child Psychology and Psychiatry; 39:1083-1095.

34. Lichter DT, Shanahan MJ, Gardner EL. (2002). Helping others? the effects of childhood poverty and family instability on pro-social behaviour. Youth & Society; 34: 89-119.

35. Hart D, Atkins R, Ford D. (1998). Urban America as a context for the development of moral identity in adolescence. Journal of Social Issues; 54: 513-530.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1394.10.4.7.4]